

PROFESSOR ADAM SZYMUSIK (1931–2000) – THE CREATOR OF MODERN FORENSIC PSYCHIATRY IN POLAND

Józef K. GIEROWSKI

*University of the Social Sciences and the Humanities in Katowice, Poland
Institute of Forensic Research in Kraków, Poland*

Abstract

Professor Adam Szymusik was one of the most outstanding psychiatrists of the post-war generation and the longest-serving director of the Clinic and Faculty of Psychiatry at the Jagiellonian University School of Medicine. He was permanently affiliated with the Institute of Forensic Research in Kraków for several years. He published more than two-hundred scientific papers. The two dominant strands in his research were forensic psychiatry and the pathology of concentration camps. He took part in the Auschwitz programme under the direction of Antoni Kepiński. His doctoral thesis was a clinical description of *KZ Syndrom* (concentration camp syndrome). In forensic psychiatry, he was the pre-eminent specialist of his generation. He was the founder of modern forensic psychiatry in Poland and established it as a separate forensic science. He recognised the need for comprehensive and multi-track diagnosis and therapy – especially in the interplay of law, psychiatry and psychology.

Key words

History of Polish forensic psychiatry; Adam Szymusik.

Received 4 April 2017; accepted 21 April 2017

Prof. Adam Szymusik, 1973–1974.

1. Professor Adam Szymusik: a unifying force

Adam Szymusik, who was the longest serving director (1972–2000) of the Clinic and Faculty of Psychiatry at the Academy of Medicine in Kraków (reincorporated into the university as the Jagiellonian University Medical College in 1993), was one of the most exceptional psychiatrists of the post-war generation. He was born into a family of teachers on 12 February 1931 in Narol. His parents' marriage collapsed quite soon. He was therefore brought up by his mother who, as well as being caring and empathetic, was also a woman of immense energy and determination. Adam, who cared for her attentively and tenderly until her death at the end of the 1980s, formed a powerful emotional bond with his mother.

He was fortunate to attend two elite secondary schools: the Bartłomiej Nowodworski Gymnasium in Kraków and the Adam Asnyk Lyceum in Biała, where he sat and passed his secondary school learning examination. He began his studies in the Faculty of Medicine of the Jagiellonian University in 1949 and completed them in 1954 at the Academy of Medicine in Kraków.

In 1955 he began to pursue his specialist discipline of psychiatry. He first attended the psychiatric clinic of the Academy of Medicine in Kraków and then, in 1955–1957, followed courses in the same city at V Regional Army Hospital, where he also completed his military service. By the time he had completed his specialist training in 1960 – once again in the clinic where he had begun his specialist training – he was already a medical assistant there. Once he had finished his military service, he never again left the Kraków clinic. He worked there in a series of posts, including medical assistant, teaching and research assistant, assistant professor and docent (1971). In 1977 he was appointed associate professor and in 1988 professor.

In the early stages of his scholarly development he demonstrated a keen capacity to benefit from the inspiration and experience offered by his teachers: professor Eugeniusz Brzezicki, professor Karol Spett and professor Antoni Kępiński. He was a member of the team led by Antoni Kępiński that conducted research with former prisoners of the *Oświęcim-Brzezinka* (Auschwitz-Birkenau) concentration camp. He worked alongside Maria Orwid, Roman Leśniak, Aleksander Teutsch and Jan Mitarski to find out how imprisonment in a concentration camp affects health, how people adapt to extreme stress and what enables them to survive. The team succeeded in identifying *KZ Syndrom* (concentration camp syndrome), and in doing so produced one of the world's first descriptions of a persistent psychopathological syndrome arising as a consequence of chronic stress. Adam Szymusik studied the clinical symptoms of this syndrome (Szymusik, 1962, 1964). His analysis of the results of this research constituted the thesis that, in 1961, earned him the degree of doctor of medicine.

Continuing his studies of the mental disorders of victims of totalitarian violence, he first addressed the consequences of the pseudo-medical experiments conducted on the prisoners of Nazi concentration camps, before turning to the consequences of Stalinist persecution. In his last years he took a particularly close interest in the fate of Poles deported to Siberia and the long-term health consequences of the traumas they suffered there (Szymusik, Gierowski, 1995). As the leader of its Kraków branch for many years, he also

Family photography – young Adam Szymusik with his mother and aunt.

played an active role in the work of the Auschwitz Preservation Association. He was, moreover, an honorary member of Siberian Deportees (*Związek Sybiraków*), the organisation representing Poles who had been exiled or imprisoned in Siberia in Tsarist or Soviet times. He believed that they were owed special disability benefits, and was critical of voices arguing that these should be withheld because it was difficult to establish a causal link between a person's present state of health and the traumas endured during internment. In 1985–1999 he was a member of the Commission for the Study of Nazi Atrocities and then of the Commission for the Study of Atrocities Committed against the Polish Nation.

Inspired by another of his important teachers, the doctor and lawyer Karol Spett, he began to practise forensic psychiatry, concentrating particularly on psychiatric examinations of people convicted of murder. By now under the tutelage of Antoni Kępiński, he submitted his analysis of the results of this research as his habilitation in 1971. Later, this was the platform for further investigations conducted in the Faculty of Psychiatry in Kraków into the personality and motivation of psychopathological murderers. This work found practical application in expert psychiatric opinions written for the courts, as well as in criminalistics and investigative psychological analysis, where it aided the profiling and identification of serial murderers.

Adam Szymusik with his colleagues from the Psychiatric Ward.

The influence of employment in heavy industry on the mental health of workers was a further important field of research for Szymusik. He was responsible for introducing comprehensive mental health examinations for employees in many industrial plants. In this capacity he tested exposure to vibration, mercury vapours, carbon disulphide, polyvinyl chloride and vinyl chloride (Szymusik et al., 1979). This was pioneering work in the field that became known as industrial psychiatry, and was one of the leading issues discussed at the Association of Polish Psychiatrists' research seminar he organised in Kraków in 1979 (Heitzman, 2002).

Adam Szymusik was always open to pursuing a broad range of research strands in psychiatry. He advocated a holistic perspective both on the nature of mental disorders and their treatment. It was assessing the effectiveness of comprehensive treatment programmes for mental disorders – especially chronic ones – that occupied him particularly over the last ten or fifteen years of his life. This arose out of his recognition of the need for, and advisability of, establishing a treatment programme in Poland that would offer people suffering from such disorders an alternative to long-term hospitalisation. There was no doubt that he was perceptive enough to see the need for the dein-

stitutionalisation and thoroughgoing reform of Polish psychiatry. He stressed the advantages of combining biological, psychotherapeutic and socio-therapeutic approaches early in psychiatric treatment and the necessity for the empirical verification and monitoring of the results of comprehensive treatment and rehabilitation programmes of this kind. Emphasising the importance of not separating treatment from rehabilitation in psychiatry, he lent his active support to efforts to establish small psychiatric departments, outpatient clinics, and treatment and rehabilitation centres, and to introduce community care and treatment programmes. In advancing these initiatives he encouraged an analytical approach to assessing the results of these forms of psychiatric treatment and was a consistent and capable advocate of independent thought, organisation and research in his colleagues (Orwid, Bomba, 2000). He was also aware that psychiatric health care needed a broad, new and comprehensive grounding in law and that psychiatric patients' basic rights as citizens – both in cases in which direct coercion was applied and in compulsory hospitalisation procedures – had to be secured. Such was the background to his involvement in drafting the Mental Health Act of 1994, which was a very advanced and holistic legal act.

He was director of the Clinic and Faculty of Psychiatry in Kraków from 1972 until his tragic and unexpected death in 2000. He took the post following the death of Antoni Kępiński, and at the latter's express request (Orwid, Bomba, 2000). He proved both a wise and effective leader. While steeped in the best traditions of academic psychiatry in Kraków, and guided by the thought, conceptions and clinical experience of Antoni Kępiński and Karol Spett, he also possessed a creative flair for advancing and reinterpreting their ideas. Taking a broad view of his role, he ensured that a harmonious atmosphere prevailed and that all aspects of the faculty had fertile soil in which to develop. He was therefore wholeheartedly committed to supporting the younger doctors, psychologists and psychotherapists with whom he worked and never forgot the vital role played by nurses in psychiatric care. The excellent reputation of the clinic and faculty was not only maintained under his leadership, but was also considerably enhanced. He instigated and supported the establishment and development of the first psychiatric clinic for children and young people in Poland (1978) and was involved in setting up a social pathology unit (1983), which worked for many years not only on forensic psychiatry, but also on the care of victims of Stalinist persecution. He was also instrumental in launching the first family therapy unit in Poland (1993) and the first faculty of psychotherapy at any Polish medical school (1998).

As manager and leader he displayed the sorts of personal qualities and attitudes that are conducive to the all-round development of colleagues and subordinates. In this way he inspired them to pursue their own ideas and research programmes and to take responsibility for their own organisational arrangements. He possessed the important talent of bringing out the best in younger colleagues and was a master of the timely and well-judged intervention. He took a clear and spontaneous delight in the academic achievements of his students and colleagues, which he praised far more than he did his own. It should come as no surprise to learn, then, that he supervised numerous doctoral candidates and guided several habilitation theses. He was a person capable of combining a variety of approaches to achieving and protecting mental health and of uniting people of disparate professional and political outlooks and orientations. He was a model of good leadership for all those who had the opportunity and good fortune to work under his direction. Therefore whenever there was crisis and conflict, his colleagues would first ask how Adam would behave in such a situation and what choice he would make.

International cooperation occupied a special place in Adam Szymusik's professional life. He strove to ensure that his colleagues and pupils were able to train and study at universities abroad, to attend conferences and colloquia, to present their papers, and to absorb new ideas and approaches. When, following the fall of communism, there were far more opportunities to cooperate with other countries, he established and maintained lively contacts with psychiatrists in Ukraine and Lithuania. His vivid memories of the difficulties Polish academics had had participating in international exchanges in the past made him all the more determined to ensure that funding for grants would now be available to colleagues, who continued to have difficulty in finding the means to take part.

He worked with great dedication and enthusiasm to bring together mental health professionals in countries with a history of disastrous conflicts that continue to place heavy burdens on later generations. He was hence the co-founder and first president (and later honorary president) of the Polish-German Mental Health Association. With the benefit of Szymusik's decisive input, this association did much to unite Germans and Poles and, no less importantly, much to enrich the practice of psychiatry in numerous centres involved in Polish-German partnerships. It was very important to him to secure equally rich and rewarding cooperation between Polish and Israeli psychiatrists, which was demonstrated when he took the first steps in the formation of the Polish-Israeli Psychiatric Association and became one of the first members of its committee.

In 1976–1983 he was twice president of the Polish Psychiatric Association. He performed all of these functions with dignity, responsibility and courage. This is exemplified by his defence, alongside Professor Stanisław Dąbrowski, of the moral arguments of Polish psychiatrists against political pressure applied by Soviet psychiatrists. Szymusik and Dąbrowski were responding to the events of 1979, when the All-Union Society of Psychiatrists and Neuropathologists withdrew from the World Psychiatric Association after that body had accused it of abusing psychiatry for political purposes. The All-Union Society of Psychiatrists and Neuropathologists then put pressure on the psychiatric associations of the socialist countries to show support by also withdrawing. But the Association, with Szymusik and Dąbrowski to the fore, mounted a stubborn and capable defence of the autonomy of Polish psychiatrists, with the result that the Polish Psychiatric Association did not withdraw from the World Psychiatric Association. The psychiatric associations of the other socialist countries followed the Polish lead (Heitzman, 2002; Majchrzyk, 2000; Orwid, Bomba, 2000).

Adam Szymusik earned several awards and distinctions for his achievements and contributions as a researcher, organiser and teacher. The team award (first-class) bestowed by the Ministry of Health in 1964 for the Auschwitz work was the one he valued most. He was awarded a large number of state, ministerial and regional distinctions for his work. He was an Officer of the Order of the Rebirth of Poland, an honorary member of the Jan Evangelista Purkyně Czech Medical Association and the Czechoslovakian Psychiatric Association, and a corresponding member of the Finnish Psychiatric Association. By choice, he was also a member of a number of scientific councils (such as the Institute of Psychiatry and Neurology in Warsaw), of various academic institutions and of the editorial boards of a number of medical journals. The moral and academic authority he enjoyed was in large part the reason for his selection as dean of the Jagiellonian University's Faculty of Medicine in 1987.

He had clear political views and grappled with the serious social problems of his time. Of a decidedly left-wing outlook, he was active as a trade unionist for many years. He believed in the ideals of communism he had absorbed in his youth and was active in the Polish United Workers' Party, of which he was twice university secretary. His second term fell during the time of the first *Solidarity*, when he was convinced that the rational course of action was to attempt to integrate the ideas of a social movement with left-wing social and political beliefs. However, the declaration of martial law on 13 December 1981 extinguished these sympathies and prompted him to consider resigning his party functions. The author well recalls a conversation he had with Professor Szymusik during the first days of martial law, in which the latter discussed the possibility of making a complete and final break with the party. What finally convinced him to remain was his belief in the need to secure the interests of the Faculty of Psychiatry and its employees. His conduct in this period was a clear expression of his pluralistic worldview and a token of his personal civil courage. He displayed the latter quality once more when he acted to defend two colleagues, Teresa Leśniak and Piotr Drozdowski, who had been arrested on accusations of continuing to pursue trade union activities during martial law. Professor Szymusik gave his personal guarantee for his arrested and victimized colleagues, protected them, and intervened successfully on their behalf with the military prosecutor's office.

He was known by his colleagues and patients as a superb clinician who performed his work with great professionalism and diligence. He never ceased to provide direct care to those who needed him most: his

patients. He loved life and had a tremendous capacity for enjoying its various delights, which he did with great charm and in a way that won the sympathy and affection of others. He also had a gift for friendship. Professor Adam Szymusik died on 16 July 2000. His sudden and unexpected departure was a severe loss not only for the profession in Kraków, but also for Polish psychiatry as a whole.

2. Professor Adam Szymusik's contribution to Polish forensic psychiatry

Adam Szymusik wrote more than two-hundred academic works, a high proportion of which were in foreign languages. Many were chapters in textbooks and monographs. Of the two major strands in his research, forensic psychiatry and the pathology of concentration camps, it was the first that predominated. After all, more than one third of the numerous papers he wrote addressed a broad range of questions concerning forensic psychiatry. By their number, themes and high academic standard he can be judged the most exceptional exponent of forensic psychiatry of his generation. What is more, far from simply re-treading one or two narrowly-defined paths, he was a scholar open to interdisciplinary cooperation with practitioners of other forensic disciplines, such as psychologists, sexologists, coroners, criminologists and criminalists.

The author spent the greater part of his professional life working alongside Professor Szymusik and, though his subordinate, felt that the relationship was very much one of friendship and partnership. The author also wrote very many papers with Adam Szymusik: as many as thirty-five were the product of our combined academic and expert-opinion-writing efforts. We both, for example, took an interest in the psychopathology and psychology of murders, the mental states of their perpetrators, and the principles of writing expert opinions for the court in these kinds of cases. Years of shared experiences forged a special bond of friendship between us. I believe, however, that despite these close ties I remain capable of adopting a certain distance and objectivity and am therefore equal to the task of writing a brief profile of the academic achievements of my master and friend and of his exceptional legacy as a forensic specialist.

It is perhaps a little-known fact that Adam Szymusik's first academic papers and expert court opinions arose from his cooperation with the Institute of Forensic Research in Kraków. A department of psychology and criminology was established there at the end of the 1960s under the direction of the psy-

chologist Maria Grčar. Adam Szymusik worked in this department as a permanent psychiatric consultant, in which capacity he assessed the mental health of the juveniles who were examined there. This work bore fruit in the form of academic papers. They included a work devoted to the significance of damage to the central nervous system in the origin of juvenile criminal behaviour (Grčar, Jaškiewicz, Szymusik, GątarSKI, 1970), which had considerable cognitive value and was something of a breakthrough for its time.

Yet it was writing about and researching the psychiatric assessment of the mental states of perpetrators of murder that occupied a special place in Adam Szymusik's academic achievements. Indeed the psychopathology of murder was the fundamental subject of the Professor's habilitation dissertation (Szymusik, 1972). Moreover, various aspects of murders and the psychiatric evaluation of their perpetrators formed the principle topics of his numerous academic publications until the end of his life.

Of all the psychiatric research conducted in Poland into perpetrators of murder, that of Adam Szymusik deserves particular attention (Szymusik, 1971, 1972). Though they would not entirely satisfy contemporary methodological standards, especially in the statistical analysis of results, the pioneering and innovative studies he produced at that time still deserve to be highly rated. Owing to their clinical and psychopathological analysis and evaluation, they are valuable expositions that extend knowledge of a variety of psychiatric and psychological mechanisms that underlie the actions of perpetrators of murder. We will therefore revisit the work Adam Szymusik's did on these subjects and present it in a little more detail below.

The professor's research produced a broad and comprehensive analysis of the psychopathology of murderers. He distinguished three categories of perpetrators of murder in the group of fifty individuals he studied. Subjects marked by emotional coldness – whether resulting from innate personality traits or from alcoholic degradation – were qualified to the first group. These murderers, it was found, had greater degradation of higher level emotions, lacked a positive attitude to people and had no understanding of prevailing moral and ethical norms. The only motivation guiding these subjects was the gratification of their own needs. They had no interest in the fate of others – even in that of the people closest to them. They displayed no states and emotions such as sympathy, pity and love. This group contained all murders committed with premeditation and for economic motives. It also held the majority of murders motivated by hooliganism and sex.

The second group of murderers, who were termed the “fragiles”, displayed lively, or even very lively, emotional responses and had a tendency to accumulate affect. These subjects committed murder when under the influence of a sudden trigger factor. In the main, these were shy people with inferiority complexes who were very easily affected by the attitudes others had towards them: they were the over sensitive “fragiles”. The murderers in this group were often preoccupied with analysing their own personalities and with reliving the agonies of humiliations they had supposedly been subjected to. In the vast majority of cases murder was the only crime they had committed in their lives, and often also their sole aggressive act. Unlike impulsive psychopaths, whose aggression is sustained over a longer period of time and takes a variety of forms, murderers counted as “fragiles” accumulate tension and a sense of injustice, which they release suddenly in the space of a few seconds.

Murderers whose higher level emotions had developed correctly, who were termed the “disinhibited”, fell into the third group. Their emotional responses were lively but, as a result of organic changes, the inhibiting process had weakened or, in the grip of psychosis, they had committed murder from psychotic motives. The most striking characteristic observed here, which was also observed in the first two groups, was the inability to postpone reactions. When responding emotionally they were compelled to achieve their goals immediately – without taking account of any threatening consequences. In these cases there often existed a striking disproportion between the stimulus and the response at the time of murder.

The continuing relevance of this typology of murders and murderers, and its cognitive and clinical value for writing expert opinions, is not difficult to discern. Referring to Szymusik's typology, the psychologist Elżbieta Leśniak (Szymusik, Leśniak, 1975) demonstrated that “emotionally cold” murderers are generally speaking attached to their mothers, while despite occasional petty conflict with them, they are indifferent to their fathers. The reason for their conflictual attitude to the family is most often a sense of isolation and a feeling that they have been – and are being – badly treated by the family. A positive attitude to people in general is distinctly lacking in these kinds of murderers, and they harbour a sharp dislike of women. They complain of a poor married and sexual life and often say that it was the reason for the murder. Sometimes they show feelings of guilt. Yet on account of a variety of minor offences committed in childhood they rarely reproach themselves for their acts. They never sympathize with their victims. Almost without exception

they fear for the future. Yet they have no plans. They describe their present situations as very bad, while at the same time somehow clinging to a vague and muddled hope for a happy future.

Psychological examinations of the “fragiles” detected features of neurosis, while they all score highly on the lie scale, which is most likely an expression of their defensive postures. These subjects feel isolated from the family and express jealousy at the feelings their parents show to their brothers and sisters. On account of being badly treated or of a feeling that they have been neglected, almost all of them have been involved in acute conflicts with their fathers. They are ill-disposed to women, whom they regard as lazy, thoughtless and generally unworthy of attention, they are aware that something is wrong with their sexual lives, and some of them recognise that they should seek treatment for this problem. They are afraid of the future, suspicious of people and often fear that their wives are having affairs. They reproach themselves, sometimes obsessively, for what they have done, and regret that they did not counteract the circumstances that led to the murder. They often also express remorse for the smaller transgressions of their childhoods. This could be defined as an expanded sense of guilt. Reactive states were determined in the majority of subjects in this subgroup.

The “disinhibited” murderers, however, presented a low level of spontaneity, inhibition, difficulty in maintaining relationships, eccentricity and, often, violent and irresponsible reactions. Their higher level emotions were often correctly developed, but as a result of organic changes to the central nervous system the inhibition processes in them had weakened.

As was stated earlier, Adam Szymusik attended to the question of the psychopathology of murders throughout his professional life. The subjects of his writings in this area were insane and mentally ill individuals (Szymusik, 1985, 1992), murders committed by juveniles (Szymusik, 1981) and murders committed for sexual motives (Gierowski, Heitzman, Szymusik, 1994a, 1994b; Szymusik, Gierowski, Godlewski, Zięba, 1985). The professor’s thinking on insane and mentally ill perpetrators of murder is particularly important and remains relevant now. Szymusik noticed that murderers regarded as insane are quite often excluded from research conducted by lawyers, criminologists and even psychologists. It is assumed in advance that their motivation is the result of psychopathological factors and is therefore incomprehensible to others. Szymusik’s research found otherwise. Of those regarded as insane, only one third committed murder under the influence of overwhelming ex-

periences of anxiety, delusions or hallucinations. The subjects regarded as insane included all those found to have acted in an extreme state and a considerable proportion diagnosed with depressive syndromes – but only a few diagnosed with hallucinatory-delusional syndromes. In almost one-third of subjects, murder was the result of persistent quarrels and fracas with family members and with neighbours. In these cases mental illness was the foundation on which aggression, aversion and even hatred grew – often becoming the cause of extremely violent and brutal acting out. With very few exceptions, this group was comprised of individuals presenting chronic schizophrenia and hallucinatory-delusional syndromes. In the third group, which was made up of no more than half a dozen subjects, only the co-occurrence of mental disorders was confirmed. It was difficult, however, to connect murder with these disorders.

The professor wrote a number of papers on the psychiatric and psychological specificity of composing expert opinions in murder cases, on diagnostic methodology and procedures, and on the difficulties encountered in situations justifying the use of medicinal safeguards. In these cases assessing the level of threat to the legal order presented by a perpetrator of murder was a particular problem, and expressing this in an expert opinion a particular challenge (Gierowski, Szymusik 1996b, 1996c; Szymusik, Gierowski, 1983).

Textbooks and bibliographies played a special role in the body of work the professor left behind him. One item that it is difficult to omit is the work published by Gaberle, Gierowski, Ryn and Szymusik in 1980 entitled, “*Psychiatria i psychologia sądowa. Bibliografia polska 1945–1975*” (a Polish bibliography of forensic psychology and psychiatry 1945–1974). It demanded patience and application of near-Benedictine proportions, and was an even more impressive achievement considering that the professor’s temperament did not suit such excruciating exactness. In the days before digital databases, this book was an extremely useful tool that enabled scholars pursuing a range of research topics to locate the literature they needed.

We must also mention Szymusik’s 1991 revision of the “psychiatric” chapters of “*Psychiatria w procesie karnym*” (psychiatry in criminal proceedings), which was written by the following outstanding professors of law and medicine: Marian Cieślak, Władysław Wolter and Karol Spett. Its interdisciplinary nature and exceptional methodological reliability set a standard for forensic psychiatry textbooks that remains unmatched today. It is worth noting that the book’s first edition was published almost fifty years ago in 1968.

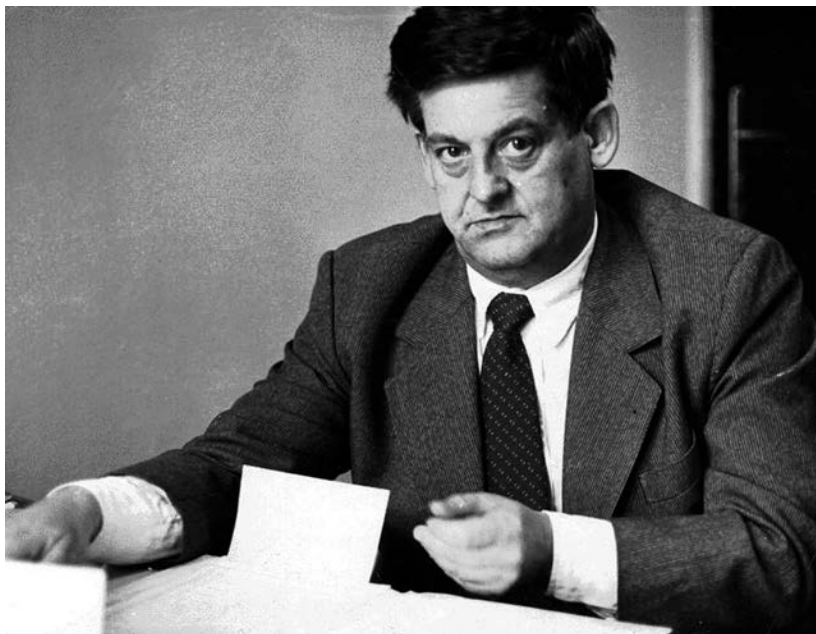
The professor is also the author and co-author of textbook chapters that offer a broader discussion of questions of forensic psychiatry. One example is “Psychiatria sądowa” (Forensic psychiatry), which appeared in a textbook edited by S. Dąbrowski, J. Jaroszyński and S. Pużyński in 1989 (Szymusik, 1989). Another is the chapter devoted to forensic psychiatry in a further textbook of psychiatry, which in this case was edited by A. Bilikiewicz, S. Pużyński, J. Rybakowski and J. Wciórka, and published after the professor’s death (Gierowski, Hetzman, Szymusik, 2003). The professor placed particular value on his editorial and substantive contributions to a collection of monographs published in 1996, “Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie: wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej” (Criminal and civil proceedings involving individuals with mental disorders: selected issues in forensic psychiatry, psychology and sexology). This publication contributed much to the development of forensic science, and especially to progress in the diagnostic and therapeutic capabilities of contemporary psychiatry, clinical psychology and sexology. The thinking generated by these disciplines compelled the justice system to take a more modern approach to the use of specialist knowledge. The traditional textbook approach, which begins with general psychopathology, proceeds to the particular aspects of psychiatry and then presents a variety of classifications of mental disorders and illnesses, was deliberately omitted when editing this contribution on forensic psychiatry. It is information that can be found in every contemporary textbook of psychiatry. To have included it in a work that is by its very nature a selection would have been a misunderstanding and would have meant repeating well-known material and addressing topics adequately covered elsewhere. On the one hand, therefore, the authors concentrated on the basic methodological problems of writing expert opinions and on the dilemmas of cognition, competence and morality that accompany them. On the other they made a selection of the diagnostic spheres of forensic psychiatry and psychology that present particular theoretical and diagnostic problems, and raise difficulties when writing expert opinions. They included, for example, writing expert opinions in cases involving alcoholic intoxication, different kinds of affects, murder or sexual crimes. A good deal of consideration was also given to questions of competence, especially in situations where the formal, legal provisions are not entirely congruent with the substantive competences arising from the current level of – to take one example – psychological or sexological, knowledge.

The authors focused first of all on analysing these questions at the level of *de lege lata* (the law as it stands). In some situations, however, it was impossible to avoid certain *de lege ferenda* (the law as it ought to be) postulates. This concerned, for example, the desire for forensic psychiatry to apply the findings of contemporary social and community psychiatry more broadly in diagnosis (to investigate the social network of a perpetrator, for example), therapy and rehabilitation. The scope of the sections that discuss the role and tasks of expert witnesses in the civil law was also expanded. Because these subjects had not yet been discussed in any great depth in the Polish literature, special chapters on writing expert opinions in cases concerning the validity of declarations of will, the capacity to contract a marriage, wills, exercising parental responsibility, and legal incapacitation were added.

Much attention was devoted to forensic sexology, which some psychiatrists and lawyers do not take sufficient account of. The very rapid development of this branch of medicine in recent years has compelled the rejection of over-simplified notions – unconfirmed by research – that treat all so-called sexual crimes as the exclusive result of a disordered sex drive. As the concluding chapters reported, the truth about the role of psycho-sexual dysfunction in the genesis of criminal acts is a great deal more complex and requires a multi-level analysis that takes into account both the biological and social background of the detected disorders (Gierowski, Godlewski, Szymusik, 1996).

Adam Szymusik wrote and co-authored as many as ten chapters in collections of monographs on the question of psychiatric judicial decisions in affective states, in cases of murder, in custody cases, and in cases of sexually motivated crimes (Gierowski, Szymusik, 1996a, 1996b, 1996c, 1996d, 1996e).

It should be stressed that in his final publications Professor Szymusik decided that the time and conditions were right to establish the principles for comprehensive psychiatric and psychological expert opinions, to elaborate a systemic approach to the circumstances in which mentally disordered perpetrators breach the legal order, and to incorporate the achievements of clinical, social and community psychiatry into the diagnosis and treatment of mentally disordered people who break the law (Szymusik, 1985, 1996). He emphasised that writing comprehensive expert opinions with an interdisciplinary diagnostic team requires each member to contribute their knowledge, skills and theoretical perspectives, and also their specific, practical ways of solving concrete problems and performing diagnostic tasks. These teams are usually made up of psychiatrists, sexologists and clinical psycholo-

Adam Szymusik – director of the Clinic and Psychiatric Ward.

gists. They take different views of mental disorders, which they treat either as a psychopathological syndrome (the biomedical perspective), or as entrenched psychological processes and mechanisms that lead to disordered behaviour, whose depth or origin they seek to determine (the psychological perspective). The work of an interdisciplinary team rests on formulating shared and unified diagnostic strategies that treat the people evaluated holistically and take account of their broader biopsychosocial backgrounds and the context of their health problems. Professor Szymusik believed in the possibility of close and direct cooperation between psychiatrists, sexologists and psychologists, in which the latter – without losing their identities as professional psychologists – would expand the scope of diagnosis when investigating the mental functioning of people presenting mental disorders. It is the legal concepts used in criminal law that create common ground for medical and psychological diagnostic procedures in expert opinion writing. The idea of *stan psychiczny* (mental state) and the psychological criteria for insanity offer two examples. In essence, neither *zdolność rozpoznania znaczenia czynu* (ability to understand the nature of the act) nor *zdolność kierowania postępowaniem* (capacity to control one's own conduct) are psychological concepts (only legal ones). They need to be augmented in the course of diagnosis by contemporary knowledge and psychological or psychopathological ideas.

Our picture of the role Adam Szymusik played in creating contemporary forensic psychiatry in Poland would be incomplete without an appreciation of his

work as an organiser. Firstly, he was a co-organiser of the Forensic Psychiatry Section of the Polish Psychiatric Association, which was established in 1975. Adam Szymusik sat on the committee of this section and was for many years its most active member. He had an extremely fertile mind when it came to providing themes for conferences, which he attended regularly and enthusiastically. Once at a conference, his habit was to give the keynote papers, lead the round-table discussions and convene interdisciplinary sessions to consider the need for new legal provisions (Gierowski, Szymusik, 1998).

In 1983 he established the Department of Social Pathology within the faculty of which he was director. Its staff worked mainly on forensic psychiatry and the establishment of new principles, procedures and models for writing expert opinions (Szymusik, Gierowski, Heitzman, Leśniak, 1987; Szymusik, Gierowski, Leśniak, Leśniak, 1988). He was also the instigator of the faculty's and the department's cooperation with other European schools of forensic psychiatry and forensic psychology. Thus began long-term academic cooperation with the Institute of Clinical Psychology at the University of Salzburg (Prof. Dr. F. Popp), the Westphalian Centre for Forensic Psychiatry in Lippstadt, the University of Maastricht (Prof. H. Baars) and the Forensic Psychiatric Centre in Veldzicht (Holland, Dr H. Perick).

In 1994 Adam Szymusik was the co-organiser of an international symposium in Kraków, entitled "Psychisch gestörte Rechtsbrecher und strukturelle Wandel der Gesellschaft" (mentally disturbed lawbreakers

and the structural change of society), which took place thanks to an initiative of the Polish-German Mental Health Association and the European Research Group for Social Forensic Psychiatry, of which he was a member. This was the first full-scale international conference in Poland devoted to forensic psychology and psychiatry. Two-hundred people took part, including sixty forensic psychiatrists and psychologists from seven European states. The discussions concerned proceedings involving mentally disturbed perpetrators of crimes during the transformation to a new political system.

At courses he convened for many years at the Faculty of Psychiatry in Kraków, which were attended by doctors and psychologists from all over Poland, Professor Szymusik was responsible for educating a large group of specialists in forensic psychiatry. We should not forget too, that Professor Janusz Heitzman, who was a pupil and then colleague of Professor Szymusik for many years, is now the director of the Forensic Psychiatry Clinic at the Institute of Psychiatry and Neurology in Warsaw.

It is impossible to overestimate the part Adam Szymusik played in establishing contemporary forensic science in Poland. The research he conducted, and his organisational and pedagogical work, fully justify the standpoint that he created an advanced, interdisciplinary model of forensic psychiatry in Poland that is the equal of that practiced in other European forensic institutions. It is necessary to state in conclusion that, thanks to the energy and commitment of Professor Adam Szymusik, Polish psychiatry has taken its place alongside the other forensic disciplines as a typical, modern 'bridge-building' forensic science. Just as with forensic medicine, psychology or criminalistics, its experiences and achievements enrich the legal disciplines and help the justice system to achieve its fundamental goals. Having assumed a vividly interdisciplinary character, its future now first of all depends on the further development and refinement of its methods and procedures for research, therapy and writing expert opinions. Our case that Professor Adam Szymusik is the creator of modern forensic psychiatry in Poland is thus proven.

Literature

1. Cieślak, M., Spett, K., Szymusik, A., Wolter, W. (1991). *Psychiatria w procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
2. Gaberle, A., Gierowski, J. K., Ryn, Z., Szymusik, A. (1980). *Psychiatria i psychologia sądowa. Bibliografia polska 1945–1975*. Warszawa: PWN.
3. Gierowski, J. K., Godlewski, J., Szymusik, A. (1996). Problemy kompetencyjne w opiniowaniu w sprawach o przestępstwa seksualne. (In) J. K. Gierowski, A. Szymusik (Eds.), *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej* (pp. 276–292). Kraków: Wydawnictwo Collegium Medicum UJ.
4. Gierowski, J. K., Heitzman, J., Szymusik, A. (2003). Psychiatria sądowa. (In) A. Bilikiewicz, S. Pużyński, J. Rybakowski, J. Wciórka (Eds.), *Psychiatria* (pp. 429–469). Wrocław: Wydawnictwo Urban & Partner.
5. Gierowski, J. K., Heitzman, J., Szymusik, A. (1994a). Sprawcy zabójstw na tle seksualnym – psychopatologia, osobowość i motywacja. *Palestra*, 1–2, 65–74.
6. Gierowski, J. K., Heitzman, J., Szymusik, A. (1994b). Zabójstwa na tle seksualnym – próba psychodynamicznej oceny rozwoju osobowości sprawców, oddziaływań profilaktyczno-prewencyjnych i możliwości terapeutycznych. *Seksuologia*, 3, 10–19.
7. Gierowski, J. K., Heitzman, J., Szymusik, A., Zyss, T. (1994). Die Sexualmörder – Psychopathologie, Persönlichkeit und Motivation. *Forensische Psychiatrie und Psychotherapie*, 2, 34–45.
8. Gierowski, J. K., Szymusik, A. (1996d). Deontologia w psychiatrii i psychologii sądowej. (In) J. K. Gierowski, A. Szymusik (Eds.), *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej* (pp. 196–209). Kraków: Wydawnictwo Collegium Medicum UJ.
9. Gierowski, J. K., Szymusik, A. (Eds.), (1996). *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej*. Kraków: Wydawnictwo Collegium Medicum UJ.
10. Gierowski, J. K., Szymusik, A. (1996b). Psychiatryczno-psychologiczne opiniowanie w sprawach zabójstw. (In) J. K. Gierowski, A. Szymusik (Eds.), *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej* (pp. 171–185). Kraków: Wydawnictwo Collegium Medicum UJ.
11. Gierowski, J. K., Szymusik, A. (1996a). Stany afektywne w opiniowaniu sądowym psychiatryczno-psychologicznym. (In) J. K. Gierowski, A. Szymusik (Eds.), *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej* (pp. 153–161). Kraków: Wydawnictwo Collegium Medicum UJ.
12. Gierowski, J. K., Szymusik, A. (1996c). Trudności w psychologiczno-psychiatrycznym opiniowaniu sądowym w przypadku sprawców zabójstw stwarzających poważne niebezpieczeństwo dla porządku prawnego. (In) J. K. Gierowski, A. Szymusik (Eds.), *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej* (pp. 153–161). Kraków: Wydawnictwo Collegium Medicum UJ.

- ologii sądowej (pp. 186–195). Kraków: Wydawnictwo Collegium Medicum UJ.
13. Gierowski, J. K., Szymusik, A. (1996e). Psychiatryczne i psychologiczne problemy opiniowania w sprawach opiekuńczych w przypadku zaburzeń psychicznych. (In) J. K. Gierowski, A. Szymusik (Eds.), *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej* (pp. 270–275). Kraków: Wydawnictwo Collegium Medicum UJ.
 14. Gierowski, J. K., Szymusik, A. (1998). Nowe prawo karne z perspektywy psychiatrii i psychologii sądowej. *Psychiatria Polska*, 32, 4, 383–396.
 15. Grčar, M., Jaškiewicz, T., Szymusik, A., Gąterski, J. (1970), Znaczenie uszkodzenia ośrodkowego układu nerwowego w genezie zachowania przestępczego nieletnich. *Psychologia Wychowawcza*, 5, 594–607.
 16. Heitzman, J. (2002). Adam Szymusik 1931–2000. *Postępy Psychiatrii i Neurologii*, 1, 1–4.
 17. Majchrzyk, Z. (2000). Wspomnienie. *Postępy Psychiatrii i Neurologii*, 9, suppl. 4, 165–167.
 18. Orwid, M., Bomba, J. (2000). Adam Szymusik (1931–2000). (In) J. Grochowski (Ed.), *Uniwersytet Jagielloński, Złota księga Wydziału Lekarskiego* (pp. 687–692). Kraków: Księgarnia Akademicka Wydawnictwo Naukowe.
 19. Szymusik, A. (1964). Astenia poobozowa u byłych więźniów obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, *Przegląd Lekarski*, 21(1), 23–29.
 20. Szymusik, A. (1985). Gerichtspsychiatrische Untersuchungen bei Straftatfern mit psychopathologischen Zuständen und Totungsdelikte. (In) H. U. Jahning, E. Littmann (Eds.), *Kriminalpsychologie und Kriminalpsychopathologie* (pp. 200–205). Jena: Veb Gustav Fischer Verlag.
 21. Szymusik, A. (1971). Motywy zabójstw a osobowość sprawców, *Przegląd Lekarski*, 9, 578–592.
 22. Szymusik, A. (1981). Niesowierszennolietni je i mołodyje ubijcy. (In) *Problemy obszcej i sudiebnoj psychiatrii. Materialy simpozjum psichiatrow socialisticzeskich stran* (pp. 262–267). Moskwa.
 23. Szymusik, A. (1996). Opinia kompleksowa – zakres kompetencji poszczególnych specjalistów. (In) A. Głazek (Ed.), *Dowód z opinii biegłego w projekcie kodeksu postępowania karnego*, (pp. 27–34). Kraków: Wydawnictwo IES.
 24. Szymusik, A. (1962). Poobozowe zaburzenia psychiczne u byłych więźniów obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, *Przegląd Lekarski – Oświęcim*, 17(1), 98–102.
 25. Szymusik, A. (1989). Psychiatria sądowa. (In) S. Dąbrowski, J. Jaroszyński, S. Pużyński. (Eds.), *Psychiatria*, v. III, (pp. 426–438). Warszawa: PZWL.
 26. Szymusik, A. (1970). Psychopatologia zabójstw, *Folia Medica Cracoviensia*, 14, 3–28.
 27. Szymusik, A. (1985). Współpraca psychiatrii i psychologia w postępowaniu karnym. (In) J. Stanik (Ed.), *Problemy psychologiczno-psychiatryczne w procesie karnym*, (pp. 34–48), *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. nr 681. Katowice.
 28. Szymusik, A. (1992). Zabójstwa popełniane przez chorych psychicznie. (In) J. K. Gierowski, Z. Majchrzyk (Eds.), *Symposium Naukowe Sekcji Psychiatrii Sądowej PTP. XXXVII Zjazd Naukowy Psychiatrów Polskich „Psychopatologia zabójstw”*, Poznań, kwiecień 1992 (pp. 7–20). Warszawa.
 29. Szymusik, A., Czeczotko, B., Gąterski, J., Goldsztajn, M., Jaromin, A., Korohoda, J., Zięba, A. (1979). Ocena stanu ośrodkowego układu nerwowego osób przewlekle narażonych na działanie par rtęci, *Przegląd Lekarski*, 11, 795–798.
 30. Szymusik, A., Gierowski, J. K. (1995). Posttraumatische Belastungsstörung (posttraumatic stress disorder) bei den Opfern der Nazi – und sowjetischen Verfolgung. (In) T. Payk (Ed.), *Perspektiven psychiatrischer Ethik*. (pp. 31–40). Stuttgart – New York: Gero Thieme Verlag.
 31. Szymusik, A., Gierowski, J. K., (1983). Psychiatryczne i psychologiczne problemy orzecznictwa w sprawach zabójstw, *Problemy Praworządności*, 8–9, 66–75.
 32. Szymusik, A., Gierowski, J. K., Godlewski, J. (1988). Problemy kompetencyjne w opiniowaniu w sprawach o przestępstwa na tle seksualnym. *Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne*, 19, 193–204.
 33. Szymusik, A., Gierowski, J. K., Godlewski, J., Zięba, A. (1985). Nekrosadyzm jako motyw wielokrotnego zabójstwa, *Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne*, 16, 131–147.
 34. Szymusik, A., Gierowski, J. K., Heitzman, J., Leśniak, R. (1987). Niektóre problemy metodyczne w ekspertyzie sądowo-psychiatrycznej i sądowo-psychologicznej. *Problemy Praworządności*, 4, 43–50.
 35. Szymusik, A., Gierowski, J. K., Leśniak, R., Leśniak, E. (1988). Zaburzony psychicznie przestępca seksualny, *Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne*, 19, 231–235.
 36. Szymusik, A., Leśniak, E. (1975). Psychiatryczne i psychologiczne aspekty zabójstw, *Problemy Kryminalistyki*, 113, 50–54.

Corresponding author

Prof. dr hab. Józef K. Gierowski
 Institute of Forensic Research
 ul. Westerplatte 9
 PL 31-033 Kraków
 e-mail: kgierowski@poczta.onet.pl

PROFESOR ADAM SZYMUSIK (1931–2000) – TWÓRCA NOWOCZESNEJ PSYCHIATRII SĄDOWEJ W POLSCE

1. Profesor Adam Szymusik – człowiek, który łączył

Adam Szymusik był jednym z najwybitniejszych psychiatrów pokolenia powojennego, najdłużej (1972–2000) pełniącym obowiązki kierownika Kliniki i Katedry Psychiatrii Akademii Medycznej w Krakowie, a od czasu, gdy w roku 1993 Akademia stała się ponownie częścią Uniwersytetu – Collegium Medium Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Urodził się w 12 lutego 1931 roku w Narolu w rodzinie nauczycielskiej. Małżeństwo jego rodziców rozpadło się stosunkowo szybko i jego wychowaniem zajmowała się matka, osoba energiczna i zdecydowana, a zarazem empatyczna i opiekuńcza. Adam był z nią silnie uczuciowo związany, troszczył się o nią aż do jej śmierci pod koniec lat osiemdziesiątych.

Nauki pobierał w dwóch elitarnych szkołach średnich: gimnazjum im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie oraz w liceum im. Adama Asnyka w Białej, gdzie zdał maturę.

Studia medyczne rozpoczął na wydziale lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1949 roku, ukończył je w roku 1954, ale już w Akademii Medycznej w Krakowie.

W 1955 roku rozpoczął specjalizację w dziedzinie psychiatrii w klinice psychiatrycznej AM w Krakowie, a w latach 1957–1959 kontynuował ją w V Wojskowym Szpitalu Rejonowym w Krakowie odbywając tam służbę wojskową. Ukończył specjalizację w 1960 roku już jako asystent leczenia w tej samej klinice, w której ją rozpoczął.

Od ukończenia służby wojskowej nie rozstawał się już z krakowską kliniką. Kolejno pracował w niej jako asystent leczenia, asystent naukowo-dydaktyczny, adiunkt, docent (1971), profesor nadzwyczajny (1977) i profesor zwyczajny (1988).

We wczesnym okresie rozwoju naukowego umiejętnie korzystał z inspiracji i doświadczenia swoich nauczycieli, profesorów Eugeniusza Brzezickiego, Karola Spetta i Antoniego Kępińskiego. Był członkiem zespołu, który pod kierunkiem Antoniego Kępińskiego prowadził badania byłych więźniów obozu koncentracyjnego Oświęcim-Brzezinka. Wraz z Marią Orwid, Romanem Leśniakiem, Aleksandrem Teutschem i Janem Mitariskim poszukiwał odpowiedzi na pytania o zdrowotne następstwa uwięzienia w obozie koncentracyjnym, o sposoby adaptacji do warunków stresu ekstremalnego oraz o czynniki umożliwiające przeżycie. Ten program badawczy doprowadził do przedstawienia syndromu

KZ, jednego z pierwszych w literaturze światowej opisu trwałego zespołu psychopatologicznego powstającego w następstwie przewlekłego stresu ekstremalnego. Adam Szymusik zajmował się właśnie klinicznymi objawami tego syndromu (Szymusik, 1962, 1964). Opracowanie wyników tych badań stanowiło rozprawę, na podstawie której w 1961 roku uzyskał stopień naukowy doktora nauk medycznych.

Adam Szymusik kontynuował badania nad zaburzeniami psychicznymi ofiar przemocy totalitarnej, najpierw badając następstwa pseudomedycznych eksperymentów prowadzonych na więźniach hitlerowskich obozów koncentracyjnych, później następstwa prześladowań stalinowskich. W ostatnich latach życia szczególnie interesował się losami Polaków deportowanych na Syberię, odległymi następstwami zdrowotnymi doznanej tam traumy (Szymusik, Gierowski, 1995). Aktywnie uczestniczył w pracach Towarzystwa Opieki nad Oświęcimiem, przez wiele lat pełniąc funkcję przewodniczącego jego krakowskiego oddziału. Był też honorowym członkiem Związku Sybiraków. Uważał, iż osobom zesłanym na Syberię winny przysługiwać szczególne świadczenia rentalne, krytycznie oceniał tych, którzy odmawiali takich świadczeń z uwagi na trudności w ustaleniu związku przyczynowego pomiędzy aktualnym stanem zdrowia a doznany podczas internacji urazami. W latach 1985–1999 był członkiem Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich, a następnie Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Z inspiracji kolejnego ważnego nauczyciela, Karola Spetta, lekarza i prawnika, zajął się psychiatrią sądową, szczególnie badaniami psychiatrycznymi osób skazanych za dokonanie zabójstwa. Opracowanie wyników tych badań przedstawił – już pod opieką Antoniego Kępińskiego – w 1971 roku jako rozprawę habilitacyjną. Badania stanowiły później podstawę do dalszych prac prowadzonych w krakowskiej Katedrze Psychiatrii nad cechami psychopatologicznymi zabójców, ich osobowości oraz motywacją. Znalazły także swoje praktyczne zastosowanie w opiniodawstwie sądowo-psychiatrycznym oraz w kryminalistyce i psychologii śledczej, ułatwiając identyfikację i profilowanie sprawców zabójstw seryjnych.

Kolejnym ważnym obszarem zainteresowań naukowych Adama Szymusika był wpływ pracy w przemyśle ciężkim na stan zdrowia psychicznego zatrudnianych tam robotników. Był inicjatorem kompleksowych badań stanu psychicznego pracowników wielu zakładów przemysłowych. Badał narażenie na wibracje, opary rtęci, dwusiarczek węgla, polichlorek winylu i chlorek winy-

lu (Szymusik i in., 1979). Jego prace z tego zakresu są pionierskie w dziedzinie nazwanej psychiatrią przemyślową, która stała się jednym z wiodących tematów zorganizowanego przez Niego w 1979 roku Zjazdu Naukowego Psychiatrów Polskich PTP w Krakowie (Heitzman, 2002).

Adam Szymusik był psychiatrą i naukowcem otwartym na różne kierunki badawcze w psychiatrii. Reprezentował holistyczne spojrzenie zarówno na naturę zaburzeń psychicznych, jak i na ich leczenie. W ostatnich kilkunastu latach życia zajmował się w szczególności oceną efektywności całościowych programów leczenia zaburzeń psychicznych, zwłaszcza przewlekłych. Wynikało to z dostrzeżenia potrzeby i celowości stworzenia w Polsce alternatywnego w stosunku do długoterminowej całodobowej hospitalizacji programu leczenia osób cierpiących na takie zaburzenia. Można śmiało stwierdzić, iż dostrzegał potrzebę deinstytucjonalizacji polskiej psychiatrii, konieczność poddania jej głębokiej reformie. Podkreślał celowość wczesnego łączenia postępowania biologicznego, psychoterapeutycznego i socjoterapeutycznego w leczeniu psychiatrycznym oraz konieczność empirycznej weryfikacji i monitorowania efektów tak budowanych całościowych programów leczniczych i rehabilitacyjnych. Podkreślając wagę, jaką dla postępowania w psychiatrii ma nieoddzielanie leczenia od rehabilitacji, wspierał czynnie inicjatywy tworzenia małych oddziałów psychiatrycznych, oddziałów dziennych, ośrodków leczniczo-rehabilitacyjnych, opieki i leczenia w środowisku. Zachęcał przy tym do badawczej oceny efektów tych form leczenia psychiatrycznego, w niezmiernie umiejętny sposób stymulując samodzielność koncepcyjną, organizacyjną i badawczą swoich współpracowników (Orwid, Bomba, 2000). Miał też świadomość konieczności oparcia psychiatrycznej opieki zdrowotnej na nowych, szerokich i kompleksowych podstawach prawnych oraz na zabezpieczeniu podstawowych obywatelskich praw pacjentów psychiatrycznych, zarówno w sytuacji stosowania wobec nich przymusu bezpośredniego, jak i procedur przymusowej hospitalizacji. Stąd jego zaangażowanie w tworzenie „Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego” (1994), bardzo nowoczesnego i holistycznego aktu prawnego.

Od 1972 roku aż do tragicznej i niespodziewanej śmierci w roku 2000 był kierownikiem krakowskiej katedry i kliniki psychiatrycznej. Funkcję tę objął po śmierci Antoniego Kępińskiego i na jego wyraźne życzenie (Orwid, Bomba, 2000). Był kierownikiem mądrym i efektywnym. Umiał nawiązywać do najlepszych tradycji krakowskiej psychiatrii akademickiej, do myśli, koncepcji, a także klinicznych doświadczeń zarówno Antoniego Kępińskiego, jak i Karola Spetta, jednocześnie twórczo rozwijając idee swoich poprzedników, dbając o harmonijny i wszechstronny rozwój katedry. Z wyjątkowym zaangażowaniem wspierał młodszych kolegów lekarzy,

psychologów i psychoterapeutów, doceniając także rolę pielęgniarek w opiece psychiatrycznej. Pod jego kierownictwem krakowska klinika i katedra nie tylko nie utraciły swojej wysokiej pozycji w kraju, ale znacznie się rozbudowały. Inicjował i wspierał powstanie oraz rozwój pierwszej w Polsce kliniki psychiatrii dzieci i młodzieży (1978), zakładu patologii społecznej (1983), które przez lata zajmowały się nie tylko psychiatrią sądową, ale także opieką nad ofiarami prześladowań stalinowskich, jedynego w Polsce zakładu terapii rodzin (1993), czy pierwszej w polskich uczelniach medycznych katedry psychoterapii (1998).

Jako szef i przełożony przejawiał takie cechy osobowościowe i postawy, które sprzyjały wszechstronnemu rozwojowi podwładnych i współpracowników, rozwijaniu przez nich własnych idei i realizowaniu własnych planów naukowych i organizacyjnych. Umiejętnie inspirował młodszych kolegów, aktywnie udzielał pomocy tam, gdzie była niezbędna. W spontaniczny, widoczny sposób cieszył się osiągnięciami naukowymi uczniów i współpracowników. Chwalił się nimi o wiele bardziej niż własnymi. Nic więc dziwnego, że promował licznych doktorów i opiekował się wieloma habilitacjami. Był człowiekiem, który łączył zarówno różne prądy i koncepcje związane ze zdrowiem psychicznym i jego zabezpieczeniem, jak i ludzi o różnych poglądach i orientacjach, zarówno politycznych jak i zawodowych. Dla tych, którzy mieli możliwość i szczęście doświadczyć pracy pod jego kierownictwem, stał się wzorem przełożonego, a w sytuacjach trudnych, konfliktowych i kryzysowych skłaniał do refleksji, w których jednym z wątków było pytanie o to „jak Adam zachowałby się w tej sytuacji, jakiego wyboru by dokonał?”

Szczególną pozycję w działalności i aktywności zawodowej Adama Szymusika zajmowała współpraca międzynarodowa. Dbał o to, aby Jego współpracownicy i uczniowie szkolili się w ośrodkach zagranicznych, uczestniczyli w konferencjach i zjazdach naukowych, prezentując swoje prace i ucząc się nowych rzeczy. Kiedy po transformacji ustrojowej możliwości naszych kontaktów zagranicznych znacznie się poprawiły, zajął się aktywnie współpracą z psychiatrami litewskimi i ukraińskimi. Dobrze pamiętając nasze trudności w uczestniczeniu w międzynarodowej wymianie naukowej z przeszłości, teraz zabiegał o fundowanie stypendiów dla kolegów, których sytuacja życiowa nadal wymagała pomocy w realizacji takiej współpracy.

Z dużym zaangażowaniem pracował też nad zbliżeniem profesjonalistów zajmujących się zdrowiem psychicznym w krajach, które w historii przechodziły konflikty dramatyczne i brzemiennie w skutkach, także w następnych pokoleniach. Był współzałożycielem i pierwszym przewodniczącym Polsko-Niemieckiego Towarzystwa Zdrowia Psychicznego, a później jego przewodniczącym honorowym. Towarzystwo to, przy Jego walnym

udziale, uczyniło wiele dla zbliżenia Niemców i Polaków, a także, co nie mniej ważne – dla ewolucji kultury psychiatrycznej w wielu ośrodkach zaangażowanych w partnerską współpracę polsko-niemiecką. Bardzo mu zależało na zbudowaniu podobnej współpracy między psychiatrami Polski i Izraela – był inicjatorem powołania Polsko-Izraelskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, a także jednym z pierwszych członków jego zarządu.

W latach 1976–1983 dwukrotnie pełnił funkcję prezesa Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Obowiązki te pełnił z godnością, odpowiedzialnością i odwagą. Najlepszym tego przykładem była obrona racji moralnych polskich psychiatrów, kiedy to wraz z profesorami Stanisławem Dąbrowskim i Andrzejem Piotrowskim przeciwstawił się naciskom politycznym psychiatrów radzieckich. Było to związane z wydarzeniami w 1979 roku, kiedy Wszechzwiązkowe Towarzystwo Psychiatrów i Narkologów, oskarżane przez Światową Federację Psychiatryczną o nadużywanie psychiatrii do celów politycznych, wycofało się z tej federacji i wywierało stanowczy nacisk na towarzystwa psychiatryczne krajów socjalistycznych, aby w proteście uczyniły to samo. Grupa polskich psychiatrów zdecydowanie i skutecznie obroniła autonomię psychiatrów polskich i Polskie Towarzystwo Psychiatryczne nie wystąpiło ze Światowej Federacji Psychiatrycznej. Za przykładem Polaków poszły też towarzystwa psychiatryczne pozostałych krajów socjalistycznych (Heitzman, 2002; Majchrzyk, 2000; Orwid, Bomba, 2000).

Z uwagi na swoje zasługi i osiągnięcia naukowe, organizacyjne i dydaktyczne Adam Szymusik był wielokrotnie nagradzany i wyróżniany. Najbardziej cenioną nagrodą I stopnia Ministra Zdrowia otrzymaną w 1964 roku za prace oświęcimskie. Za swoje zasługi został wyróżniony licznymi odznaczeniami państwowymi, resortowymi i regionalnymi. Był oficerem Orderu Odrodzenia Polski, członkiem honorowym Towarzystwa im. Purkyniego, Czechosłowackiego Towarzystwa Psychiatrycznego i członkiem-korespondentem Fińskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Był też z wyboru członkiem rad naukowych (np. Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie), kilku instytucji naukowych i kilku komitetów redakcyjnych czasopism medycznych.

Autorytet naukowy i moralny, jakim się cieszył, przyczynił się do wybrania Go dziekanem Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1987 roku.

Miał jasną, wyraźną postawę polityczną i angażował się w istotne problemy społeczne. Miał zdecydowanie lewicowe poglądy, przez wiele lat był aktywnym działaczem związków zawodowych. Od młodości wierzył w ideały komunizmu i czynnie działał w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Dwukrotnie pełnił funkcję sekretarza uczelnianego partii, po raz drugi w czasach pierwszej „Solidarności”, kiedy to uwierzył w sensowność działań integrujących idee ruchu społecznego z le-

wicowymi poglądami społeczno-politycznymi. Stan wojenny z 13 grudnia 1981 roku unicestwił te zamysły i skłonił go do rezygnacji z funkcji partyjnych. Autor niniejszego opracowania doskonale pamięta swoją rozmowę z Profesorem z pierwszych dni stanu wojennego, kiedy rozważał On możliwość ostatecznego wystąpienia z partii. O pozostaniu w niej ostatecznie zdecydowało przekonanie o potrzebie zabezpieczenia interesów Katedry Psychiatrii i jej pracowników. Postępowanie Adama Szymusika w tym okresie jednoznacznie wynikało z Jego pluralistycznego światopoglądu, niepozbowione też było osobistej odwagi cywilnej. Tej ostatniej dał wyraz, angażując się w obronę dwojga swoich pracowników, Teresy Leśniak i Piotra Drozdowskiego aresztowanych w związku z zarzutem kontynuowania działalności związkowej w warunkach stanu wojennego. Profesor osobiście ręczył za aresztowanych i represjonowanych kolegów, chronił ich, skutecznie interweniował w ówczesnej prokuraturze wojskowej.

Wśród kolegów i pacjentów uchodził za doskonałego, profesjonalnego i rzetelnego klinicystę. Nigdy nie zaprzestał bezpośredniego zajmowania się pacjentami – tymi, którzy potrzebowali go najbardziej. Był też człowiekiem kochającym życie, umiejętnie korzystał z jego uroków, a czynił to z dużym wdziękiem zjednującym mu sympatię innych. Umiał też przyjaźnić się z ludźmi.

Profesor Adam Szymusik zmarł 16 lipca 2000 roku. Jego nagłe i niespodziewane odejście było dużą stratą nie tylko dla środowiska krakowskiego, lecz też dla całej polskiej psychiatrii.

2. Wkład Profesora Adama Szymusika w rozwój psychiatrii sądowej w Polsce

Adam Szymusik opublikował ponad 200 prac naukowych, sporo z nich w językach obcych. Wiele stanowiło rozdziały podręczników i monografii. W jego zainteresowaniach badawczych dominowały dwa nurty: patologia obozów koncentracyjnych oraz psychiatria sądowa. Zdecydowanie przeważała jednak ta druga. Spośród licznych prac Profesora aż jedna trzecia z nich dotyczyła bowiem szeroko ujmowanej problematyki sądowo-psychiatrycznej. Ich liczebność, tematyka i naukowy poziom uzasadnia ocenę, iż był On najwybitniejszym w swojej generacji znawcą psychiatrii sądowej, otwartym na interdyscyplinarną współpracę z przedstawicielami innych nauk sądowych – psychologów, seksuologów, medyków sądowych, kryminologów i kryminalistyków.

Autor niniejszego opracowania przez większość swojej aktywności zawodowej blisko współpracował z Profesorem, był jego podwładnym, a zarazem miał poczucie bardzo przyjaznych, partnerskich z Nim relacji. Był też współautorem wielu publikacji Adama Szymusika, aż 35 z nich było bowiem efektem wspólnych aktywności na-

ukowych i opiniodawczych. Obydwoj interesowaliśmy się na przykład psychopatologią i psychologią zabójstw, stanem psychicznym ich sprawców, zasadami opiniowania sądowego w tego typu sprawach. Lata wspólnych doświadczeń stworzyły między nami specyficzną, przyjacielską relację. Myślę jednak, iż pomimo opisanej zależności stać mnie na pewien dystans oraz obiektywizm i że podołam zadaniu krótkiego przedstawienia sylwetki naukowej i wyjątkowego „sądowego” dorobku Profesora Adama Szymusika – mojego Mistrza i Przyjaciela.

Jest raczej mało znanym faktem, iż pierwsze prace i sądowe doniesienia Adama Szymusika związane były z jego naukową i opiniodawczą współpracą z Instytutem Ekspertyz Sądowych w Krakowie. Pod koniec lat sześćdziesiątych powstał tam Zakład Psychologiczno-Kryminologiczny kierowany przez psychologa – Marię Gręar. Adam Szymusik był stałym psychiatrycznym konsultantem tego zakładu, oceniając stan zdrowia psychicznego badanych tam nieletnich. Efektem tej współpracy były doniesienia naukowe, wśród których znaczną poznawczą wartość, a w owych czasach także i nowatorski charakter, miała praca poświęcona znaczeniu uszkodzeń ośrodkowego układu nerwowego w genezie zachowania przestępczego nieletnich (Gręar, Jaśkiewicz, Szymusik, GątarSKI, 1970).

Szczególną rolę w dorobku naukowym Adama Szymusika odegrały jednak badania i publikacje poświęcone psychiatrycznej ocenie stanu psychicznego sprawców zabójstw. Psychopatologia zabójstw była bowiem zasadniczym tematem rozprawy habilitacyjnej Profesora (Szymusik, 1972), a różne aspekty zabójstw i psychiatrycznej oceny ich sprawców były tematem wiodącym w Jego licznych pracach naukowych niemal do końca Jego życia.

Spośród polskich psychiatrycznych badań sprawców zabójstw na szczególną uwagę zasługują właśnie prace Adama Szymusika (Szymusik, 1971, 1972). W tamtych czasach miały one charakter nowatorski i pionierski i pomimo iż dziś nie w pełni spełniałyby standardy metodologiczne, zwłaszcza w zakresie wymogów dotyczących statystycznej analizy wyników, zasługują na pozytywną ocenę. Stanowią bowiem, ze względu na swoją kliniczną, psychopatologiczną analizę i ocenę, cenne opracowanie poszerzające wiedzę o różnych psychiatrycznych i psychologicznych mechanizmach leżących u podstaw homicydalnych aktywności sprawców omawianego typu przestępstw. Dlatego też prace Adama Szymusika dotyczące wspomnianych zagadnień przypomniane i przedstawione zostaną poniżej nieco szerzej.

Wynikiem badań Profesora było dokonanie wszechstronnej i szerokiej analizy psychopatologicznej zabójców. W badanej przez siebie pięćdziesięcioosobowej grupie sprawców wyróżnił trzy ich kategorie. Do pierwszej zaliczył tych badanych, których cechował chłód uczuciowy, wynikający bądź z to wrodzonych cech oso-

bowości, bądź z degradacji alkoholowej. U tych zabójców stwierdzono obniżenie uczuciowości wyższej, brak pozytywnego stosunku do ludzi i zrozumienia obowiązujących norm moralno-etycznych. Jedyńm motywem, którym kierowali się ci badani, było zaspokojenie własnych potrzeb. Nie interesował ich los innych ludzi, nawet najbliższych. Nie ujawniali takich stanów i emocji jak współczucie, litość, miłość. W tej grupie mieszczą się wszystkie zabójstwa popełnione z premedytacją, a dokonane z motywów ekonomicznych. Tu też mieści się większość zabójstw z motywów chuligańskich oraz seksualnych.

Do drugiej grupy zabójców, nazwanych „mimozowatymi”, należały osoby, które cechują żywe, a nawet bardzo żywe reakcje emocjonalne, ze skłonnościami do spiętrzeń afektu. Do zabójstw dochodziło u tych badanych pod wpływem nagłego czynnika wyzwalającego. Przeważnie byli to ludzie nieśmiali, z kompleksem niższości, bardzo uczuleni na stosunek innych ludzi do siebie, nadmiernie wrażliwi, „mimozowaci”. Często zabójcy z tej grupy byli zagłębieni w analizie własnej osobowości i w przeżywaniu rzekomo doznanych upokorzeń. W przeważającej liczbie przypadków zabójstwo było ich jedynym przestępstwem w życiu, a czasem nawet jedynym czynem agresywnym. W odróżnieniu od psychopatów impulsywnych, u których agresja rozkłada się na dłuższy okres i występuje w różnej postaci, u zabójców „mimozowatych” następuje kumulacja napięcia i poczucia krzywdy, która wyładowuje się nagle w ciągu kilku sekund.

Do trzeciej grupy, tzw. „odhamowanych”, należeli ci zabójcy, których uczuciowość wyższa była rozwinięta prawidłowo, a ich reakcje emocjonalne były żywe, ale wskutek zmian organicznych proces hamowania uległ osłabieniu bądź też w przebiegu psychozy dopuścili się zabójstwa z motywów psychotycznych. W tej grupie najwyraźniej występowała cecha, którą można było zaobserwować także w poprzednich grupach, a mianowicie niemożność odroczenia reakcji. Badani ci, reagując emocjonalnie, muszą natychmiast osiągnąć cel, nie licząc się z groźącymi konsekwencjami. Często istniała tu bardzo wyraźna dysproporcja między bodźcem a reakcją w czasie zabójstwa.

Trudno nie dostrzec, iż przedstawiona powyżej typologia zabójstw i zabójców jest aktualna również i dziś, oraz że posiada też ważne dla opiniowania walory kliniczne i poznawcze. Opierając się typologii Adama Szymusika, psycholog Elżbieta Leśniak (Szymusik, Leśniak, 1975) wykazała, iż zabójcy „chłodni uczuciowo” są na ogół przywiązani do matki, ich stosunek do ojca jest raczej obojętny, choć występuje czasem między nimi mierzny konflikt. Konfliktowe nastawienie do rodziny polega najczęściej na poczuciu wyizolowania się i na przekonaniu, iż byli i są źle traktowani przez nią. Zabójcy tacy zdradzają wyraźny brak pozytywnego stosunku do ludzi,

przy czym wobec kobiet jest on wyraźnie negatywny. Skarżą się na złe życie seksualne i małżeńskie, które często, ich zdaniem, stało się przyczyną zabójstwa. Niekiedy ujawniają poczucie winy, przeważnie jednak z powodu różnych przewinień z okresu dzieciństwa rzadko wyrzucają sobie swój czyn. Nigdy nie współczują ofierze. Przeważnie wszyscy boją się przyszłości, ale nie mają żadnych planów, swoją sytuację określają jako bardzo złą, chociaż żywią mglistą nadzieję na szczęśliwą przyszłość.

U osób „mimozowatych” stwierdzono w badaniach psychologicznych cechy nerwicowe, wszystkie wykazują wysokie wyniki w tzw. skalach kłamstwa, co jest najprawdopodobniej wyrazem ich obronnej postawy. Badani ci mają poczucie wyizolowania z rodziny, wyrażają zazdrość o uczucia, jakie ich rodzice żywili do rodzeństwa, prawie wszyscy zdradzają ostry konflikt z ojcem z powodu złego traktowania lub z powodu poczucia zaniedbania. Wobec kobiet wykazują niechęć, uważają je za leniwe, lekkomyślne, niezasługujące na uwagę. Swoje życie seksualne uważają za nieprawidłowe, część z nich uznaje, że powinni się z tego powodu leczyć. Ujawniają lęk o przyszłość, podejrzliwość wobec ludzi, często obawiają się zdrady żony. Wyrzucają sobie swój czyn, niekiedy w sposób obsesyjny, i żałują, iż nie zapobiegli okolicznościom, które doprowadziły do zabójstwa. Często również wykazują skrupuły z powodu swoich postępów w dzieciństwie. Można by to określić jako rozszerzone poczucie winy. W tej podgrupie występowały najczęściej stany reaktywne.

„Odhamowani” zabójcy przejawiają natomiast małą spontaniczność, zahamowanie, trudny kontakt, dziwaczność, często gwałtowne i nieodpowiedzialne reakcje. Zwykle uczuciowość wyższa była u nich rozwinięta prawidłowo, ale wskutek zmian organicznych OUN uległ u nich osłabieniu proces hamowania.

Jak wcześniej wspomniano, Adam Szymusik zajmował się problematyką psychopatologii zabójstw przez cały okres swojej zawodowej aktywności. Tematem Jego prac z tej dziedziny były osoby niepoczytalne i chore psychicznie (Szymusik, 1985, 1992), zabójstwa popełnione przez nieletnich (Szymusik, 1981), czy też popełnione z motywów seksualnych (Gierowski, Heitzman, Szymusik, 1994a, 1994b; Szymusik, Gierowski, Godlewski, Zięba, 1985), Szczególnie ważne i do dziś aktualne są te rozważania Profesora, które odnoszą się do niepoczytalnych i psychicznie chorych sprawców zabójstw. Wyrażał On pogląd, iż stosunkowo często z badań przeprowadzanych przez prawników, kryminologów, a nawet psychologów, wyłącza się zabójców uznanych za niepoczytalnych. Z góry zakłada się, iż ich motywacja jest wynikiem czynników psychopatologicznych i w związku z tym jest niezrozumiała dla innych ludzi. Wnioski te nie znalazły potwierdzenia w badaniach Profesora. Wśród osób uznanych za niepoczytalne tylko jed-

na trzecia popełniła zabójstwo pod wpływem nieodpartych doznań chorobowych, takich jak lęk, urojenia czy omamy. Byli wśród nich wszyscy ci, u których stwierdzono działanie w stanie wyjątkowym, u znacznej części rozpoznano zespoły depresyjne i tylko u nielicznych – zespoły omamowo-urojeniowe. U niemal jednej trzeciej osób zabójstwo było wynikiem długotrwałych kłótni i awantur rodzinnych i sąsiedzkich. Choroba psychiczna stanowiła tu podłoże, na którym wyrastała agresja, niechętna nastawienie, a nawet nienawiść, często stając się przyczyną bardzo gwałtownych i brutalnych wyładowań ruchowych. Grupa ta prawie w całości składała się z osób wykazujących przewlekłą schizofrenię i zespoły omamowo-urojeniowe. W trzeciej, kilkuosobowej grupie stwierdzono jedynie współwystępowanie zaburzeń psychicznych, ale trudno było łączyć z nimi zabójstwo.

Kilka swoich prac poświęcił Profesor zagadnieniom dotyczącym psychiatryczno-psychologicznej odrębności opiniowania w sprawach zabójstw, metodologii i procedurom diagnostycznym uwzględniającym specyfikę problemu diagnostycznego, a także trudnościom związanym z sytuacją uzasadniającą potrzebę stosowania środków leczniczo-zabezpieczających. Szczególnym problemem i opiniodawczym wyzwaniem była tu ocena stopnia niebezpieczeństwa, jakie stwarza sprawca zabójstwa dla porządku prawnego (Gierowski, Szymusik 1996b, 1996c; Szymusik, Gierowski, 1983).

Szczególną rolę w dorobku Profesora spełniały pozycje mające charakter opracowań podręcznikowych oraz bibliograficznych. Trudno nie wymienić opublikowanej w 1980 roku pozycji pt. „Psychiatria i psychologia sądowa. Bibliografia polska 1945–1975” (Gaberle, Gierowski, Ryn, Szymusik, 1980). Praca ta wymagała benedyktyńskiej niemal cierpliwości i systematyczności, co w ewidentny sposób nie przystawało do temperamentu Profesora. W czasach, gdy nie istniały jeszcze cyfrowe bazy danych, książka była bardzo przydatna dla tych, którzy realizowali różne tematy badawcze, poszukując stosownej literatury naukowej.

Trudno nie wspomnieć w tym miejscu o udziale Adama Szymusika w aktualizacji „psychiatrycznych” rozdziałów książki pt. „Psychiatria w procesie karnym” autorstwa wybitnych profesorów prawa i medycyny, Mariana Cieślaka, Władysława Woltera oraz Karola Spetta (1991). Interdyscyplinarny charakter pracy oraz jej wyjątkowa rzetelność metodologiczna stanowi do dziś nieosiągalny wzór tego, jak winien wyglądać podręcznik z psychiatrii sądowej. Warto podkreślić, iż jej pierwsze wydanie miało miejsce niemal pięćdziesiąt lat temu, w 1968 roku.

Profesor jest też autorem i współautorem rozdziałów omawiających problematykę sądowo-psychiatryczną w szerszych opracowaniach podręcznikowych. Przykładem może być tu „Psychiatria sądowa” z podręcznika pod redakcją S. Dąbrowskiego J. Jaroszyńskiego

i S. Pużyńskiego z 1989 roku (Szymusik, 1989), czy też opublikowany już po śmierci Profesora w 2003 roku rozdział poświęcony psychiatrii sądowej w kolejnym podręczniku psychiatrii pod redakcją A. Bilikiewicza, S. Pużyńskiego, J. Rybakowskiego, J. Wciórki (Gierowski, Hetzman, Szymusik, 2003). Sam Profesor szczególnie cenił sobie swój redakcyjny i merytoryczny udział w wydanej w 1996 roku zbiorowej pracy (monografii) pt. „Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie: wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej” (1996). Publikacja powyższa związana była z rozwojem nauk sądowych, a zwłaszcza postępowaniem w diagnostyczno-terapeutycznych możliwościach współczesnej psychiatrii, psychologii klinicznej i seksuologii. Stworzyły one okoliczności wymagające nowocześniejszego spojrzenia i oceny sytuacji, w której wymiar sprawiedliwości stara się korzystać z wiedzy specjalnej, tworzonej przez trzy wspomniane dyscypliny. Redagując książkę w zakresie psychiatrii sądowej, celowo pominięto tradycyjne podręcznikowe podejście, w którym najpierw omawia się zagadnienia psychopatologii ogólnej, a następnie psychiatrię szczegółową, a więc różnorodne klasyfikacje zaburzeń i chorób psychicznych. Informacje te znaleźć można w każdym współczesnym podręczniku psychiatrii i umieszczenie ich w opracowaniu, które w swojej istocie jest wyborem, byłoby nieporozumieniem i powtarzaniem znanych powszechnie treści i zagadnień. Autorzy skoncentrowali się więc na problemach, które z jednej strony nawiązują do podstawowych metodologicznych problemów opiniowania, dylematów poznawczych, kompetencyjnych czy moralnych, jakie ono niesie. Z drugiej strony zaś dokonano wyboru tych diagnostycznych obszarów psychiatrii i psychologii sądowej, które sprawiają szczególne problemy teoretyczne, diagnostyczne i opiniodawcze. Dotyczy to na przykład opiniowania w stanach upojenia alkoholowego, różnego rodzaju afektów czy też wybranych typów przestępstw, takich jak zabójstwa czy przestępstwa seksualne. Wiele uwagi poświęcono także problemom kompetencyjnym, zwłaszcza w sytuacjach, gdy brak jest pełnej zgodności pomiędzy formalnymi, prawnymi rozwiązaniami a merytorycznymi kompetencjami wynikającymi z aktualnego poziomu wiedzy, na przykład psychologicznej czy seksuologicznej.

Autorzy skoncentrowali się przede wszystkim na analizowaniu omawianych zagadnień w płaszczyźnie *de lege lata*, w niektórych sytuacjach nie sposób było jednak uniknąć pewnych postulatów *de lege ferenda*. Dotyczy to na przykład postulatów szerszego wykorzystania przez psychiatrię sądową dorobku i osiągnięć współczesnej psychiatrii społecznej i środowiskowej, zarówno w sferze diagnostycznej (np. diagnoza sieci społecznej sprawcy), jak i terapeutyczno-rehabilitacyjnej.

Poszerzono również zakres tej części opracowania, która omawia rolę i zadania biegłego w prawie cywilnym.

Zagadnienia te omawiane były dotychczas w polskiej literaturze bardzo skromnie, stąd specjalne rozdziały o opiniowaniu w sprawach dotyczących ważności oświadczeń woli, testamentu, zdolności do zawarcia małżeństwa, wykonywania władzy rodzicielskiej czy ubezwłasnowolnienia.

Wiele uwagi poświęcono seksuologii sądowej. Jest ona nie zawsze wystarczająco uwzględniana zarówno przez niektórych psychiatrów, jak i prawników. Dość gwałtowny rozwój tej specjalności medycznej w ostatnich latach zmusił do odrzucenia uproszczonych i niezajdujących potwierdzenia w wynikach badań poglądów, które wszystkie tzw. przestępstwa seksualne traktowały jedynie jako efekt zaburzonego popędu seksualnego. Jak wynika z ostatnich rozdziałów opracowania, prawda o roli dysfunkcji psychoseksualnych w genezie czynów przestępczych jest dużo bardziej złożona i wymaga wielopłaszczyznowej analizy, uwzględniającej zarówno biologiczne, jak i społeczne tło stwierdzanych zaburzeń (Gierowski, Godlewski, Szymusik, 1996).

Adam Szymusik był autorem i współautorem aż 10 rozdziałów monografii dotyczących między innymi problemów orzecznictwa psychiatrycznego w stanach afektywnych, w sprawach zabójstw, opiekuńczych, a także przestępstw na tle seksualnym (Gierowski, Szymusik, 1996a, 1996b, 1996c, 1996d, 1996e).

Trzeba też podkreślić, iż w swoich ostatnich publikacjach Profesor uznał, że nadszedł czas i warunki do podjęcia prac nad zasadami tworzenia kompleksowych opinii psychiatryczno-psychologicznych oraz nad systemowym podejściem do okoliczności, w których zaburzony psychicznie sprawca narusza porządek prawny, a także nad szerszym wykorzystaniem dorobku psychologii klinicznej oraz psychiatrii społecznej i środowiskowej w diagnozie i terapii osób zaburzonych psychicznie naruszających porządek prawny (Szymusik, 1985, 1996). Podkreślał, że opiniowanie kompleksowe, w którym uczestniczy interdyscyplinarny zespół diagnostyczny, opiera się na założeniu, iż każdy z jego członków wnosi do niego swoją wiedzę, umiejętności, orientację teoretyczną, a także specyfikę w rozwiązywaniu konkretnych problemów i zadań diagnostycznych. Zespoły zajmujące się opiniowaniem kompleksowym tworzą najczęściej lekarze psychiatrzy, seksuolodzy oraz psychologowie kliniczni. Mają oni różne spojrzenia na problematykę zaburzeń psychicznych, traktując je bądź to jako zespół psychopatologiczny (perspektywa biomedyczna), bądź też jako utrwalone psychologiczne procesy i mechanizmy prowadzące do zaburzonego zachowania, określające jego głębokość czy genezę (perspektywa psychologiczna). Istota pracy w interdyscyplinarnym zespole sprowadza się do wypracowania wspólnych, ujednoliconych strategii postępowania diagnostycznego traktujących badanego człowieka w sposób całościowy, uwzględniający w postępowaniu z nim szerokie biopsy-

chospołeczne tło czy kontekst jego problemów zdrowotnych. Zdaniem Profesora istnieje możliwość ścisłej i bezpośredniej współpracy pomiędzy psychiatrami, seksuologami i psychologami, w której ci ostatni, nie tracąc swej psychologicznej tożsamości, poszerzać będą obszar diagnostyki w sytuacji, gdy rozpatrywany będzie problem psychicznego funkcjonowania osób ujawniających zaburzenia psychiczne. Obszarem, który w opinowaniu sądowym sprowadza do wspólnej płaszczyzny zarówno medyczne, jak i psychologiczne postępowanie diagnostyczne, są specyficzne pojęcia prawne, którymi posługują się obowiązujące ustawy karne. Dotyczy to na przykład pojęcia „stanu psychicznego” czy też tzw. psychologicznych kryteriów niepoczytalności. Zarówno „zdolność rozpoznania znaczenia czynu”, jak i „zdolność kierowania postępowaniem” nie są w istocie pojęciami psychologicznymi (jedynie prawnymi) i wymagają, aby „wypełnić” je, w trakcie procesu diagnostycznego, współczesną wiedzą i pojęciami psychologicznymi czy psychopatologicznymi.

Obraz roli, jaką Adam Szymusik odegrał w tworzeniu nowoczesnej psychiatrii sądowej w Polsce byłyby niepełny bez analizy jego organizacyjnych aktywności. I tak Profesor był jednym ze współorganizatorów Sekcji Psychiatrii Sądowej Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Powstała ona w 1975 roku, a Adam Szymusik należał do zarządu tej sekcji, pozostając przez lata najbardziej aktywnym jej członkiem. Inspirował tematykę kolejnych konferencji, podczas których wygłaszał główne referaty, przewodniczył dyskusjom okrągłego stołu, inicjował interdyscyplinarne dyskusje nad potrzebą nowych regulacji i rozwiązań prawnych (Gierowski, Szymusik, 1998).

W katedrze, którą kierował, powołał w 1983 roku Zakład Patologii Społecznej, który zajmował się głównie psychiatrią sądową, tworzeniem nowych opiniodawczych zasad, procedur i modeli (Szymusik, Gierowski, Heitzman, Leśniak, 1987; Szymusik, Gierowski, Leśniak, Leśniak, 1988). Był też inicjatorem współpracy katedry i zakładu z innymi europejskimi ośrodkami sądowo-psychiatrycznymi i sądowo-psychologicznymi. I tak przez kilka lat trwała współpraca naukowa z Instytutem Psychologii Klinicznej Uniwersytetu w Salzburgu (prof. dr F. Popp), z Westfälisches Zentrum für Forensische Psychiatrie w Lippsstadt, czy z Uniwersytetem w Maastricht (Prof. H. Baars), a także z Forensisch Psychiatrisch Centrum w Veldsicht (Holandia, Dr H. Perick).

W 1994 roku Adam Szymusik był współorganizatorem międzynarodowego sympozjum w Krakowie pt. „Psychisch gestörte Rechtsbrecher und strukturelle Wandel der Gesellschaft”, do którego doszło z inicjatywy Polsko-Niemieckiego Towarzystwa Zdrowia Psychicznego oraz Europejskiej Grupy Badawczej ds. Społecznej Psychiatrii Sądowej, której był członkiem. Była to pierwsza w Polsce większa międzynarodowa konferencja poświęcona psychiatrii i psychologii sądowej. Uczestniczy-

ło w niej ponad 200 osób, w tym niemal 60 psychiatrów i psychologów sądowych z siedmiu europejskich państw. Tematem obrad były kwestie dotyczące postępowania z psychicznie zaburzonymi sprawcami przestępstw w warunkach transformacji ustrojowej.

Profesor wychował też liczne grono specjalistów zajmujących się psychiatrią sądową, w kursach organizowanych przez lata w krakowskiej Katedrze Psychiatrii uczestniczyli lekarze i psychologowie z całej Polski. Trudno też nie zauważyć, iż aktualny kierownik Kliniki Psychiatrii Sądowej Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie profesor Janusz Heitzman jest uczniem Profesora, przez wiele lat blisko z nim współpracującym.

Nie można przecenić roli Adama Szymusika w tworzeniu w naszym kraju nowoczesnej psychiatrii sądowej. Prowadzone przez niego badania naukowe, aktywność organizacyjna i pedagogiczna uzasadniają w pełni stanowisko, iż stworzył On w Polsce nowoczesną, interdyscyplinarną psychiatrię sądową, która nie odbiega swym standardem od innych europejskich instytucji i ośrodków sądowych. Analizując miejsce polskiej psychiatrii wśród nauk sądowych, trzeba na koniec stwierdzić, że dzięki aktywności i zaangażowaniu Profesora Adama Szymusika jest ona typową, nowoczesną „pomostową” nauką sądową. Podobnie bowiem jak medycyna sądowa, psychologia czy kryminalistyka, swoimi doświadczeniami i osiągnięciami wzbogaca ona nauki prawne w celu umożliwienia realizacji podstawowych celów wymiaru sprawiedliwości. Ma przy tym ewidentnie interdyscyplinarny charakter, a jej rozwój zależy przede wszystkim od dalszego rozwijania i doskonalenia metod i procedur opiniodawczych, badawczych i terapeutycznych. W pełni uzasadnione jest więc stanowisko, iż Profesor Adam Szymusik jest twórcą nowoczesnej psychiatrii sądowej w Polsce.